

Prosjektoversikt

Program
Internasjonal migrasjon og etniske relasjoner – IMER



Om programmet

Internasjonal migrasjon og etniske relasjoner (IMER)

Det overordnede målet for IMER-programmet 2005 – 2010 er å bidra til bedre underbygd kunnskap og bedre forståelse av hvilken betydning internasjonal migrasjon og etnisk mangfold har i det norske samfunnet. For å oppnå dette er langsiktig og flerfaglig forskning av høy kvalitet, perspektivmangfold, internasjonal orientering, relevans og formidling sentralt. Programmet har hatt et budsjett på om lag 50 mill kr og er hovedsakelig finansiert av daværende Arbeids- og inkluderingsdepartementet (senere Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og Justisdepartementet), samt Kunnskapsdepartementet.

VAM

Fra 2010 er forskningsfeltet migrasjon og integrering en del av VAM-programmets ansvarsområde. Program for Velferd, arbeidsliv og migrasjon er en større, primært samfunnsvitenskapelig, forskningssatsing om velferds-samfunnets bærekraft, herunder fokus på inkludering og ekskludering. VAM-programmet skal vare ut 2018 og har et budsjett på nærmere 1 milliard kr totalt.

Innhold

Forskning om migrasjon og integrering..... side 3

Forskningsprosjekter

Fra formelle til reelle rettigheter –
minoritetskvinnens diskrimineringsvern..... side 4
Pengeoverføringer fra innvandrere i Norge..... side 6
Transnasjonale nettverk, nasjonale demokratier.
Politisk mobilisering og engasjement blant unge
voksne med innvandrerbakgrunn..... side 8
Politikken som arena for integrasjon..... side 10
Nye mønstre for migrasjon mellom øst
og vest i Europa..... side 12
Militarisering av norra Ugandas internflyktingar.....side 14
Minoritetsungdoms vei fra grunnskole til
videre utdanning: Betydningen av kjønn, klasse
og etnisitet..... side 16
Bidrar innvandring til å "smøre hjulene" i regionale
arbeidsmarkeder?.....side 18
Gender equality, cultural diversity, religious pluralism:
State policies and feminist interventions..... side 20

Andre prosjekter og bevilgninger

Forskernettverk..... side 22
Konferanser..... side 22
Andre bevilgninger.....side 22
Kunnskapsoversikter og temanotater..... side 22
Programstyre og administrasjon..... side 23



Forskning om migrasjon og integrering

Migrasjon, integrering og forholdet mellom majoritet og minoritet gir føringer og følger for alle samfunnssektorer. Hovedmålet for program for internasjonal migrasjon og etniske relasjoner har derfor vært å bidra til en bedre underbygd kunnskap om og forståelse av hvilken betydning internasjonal migrasjon og etnisk mangfold har i det norske samfunnet.

I dette heftet presenteres de ni hovedprosjektene som har hatt bevilgninger fra IMER-programmet i årene 2006 til 2010. Disse fordeler seg bredt tematisk, med undersøkelser av diskriminering og reell likestilling vedr. kjønn, den nye arbeidsmigrasjonen, pengeoverføringer fra innvandrere i Norge til sine opprinnelsesland, sikkerhet i flyktningleirer, utdanningsløp, transnasjonal ungdom og innvandreres politiske deltakelse. Like viktig som forskning om og undersøkelser av innvandrere i Norge, de såkalte "andre", er undersøkelser av storsamfunnet og majoritetssamfunnets mekanismer og strukturer, barrierer og muligheter for integrering og likeverd. Flere av prosjektene har undersøkt også dette, i tillegg til erfaringer og praksiser i en mangfoldig innvandrerbefolkning. Prosjektene viser også en stor faglig bredde, fra jus og rettsvitenskap via statsvitenskap og samfunnsøkonomi til sosiologi og sosialantropologi for å nevne de viktigste. I tillegg til programmets "egne" prosjekter har IMER delfinansiert forskning om integrering på arbeidsmarkedet og arbeidsmigrasjon innenfor Arbeidslivsforskningsprogrammet, som har pågått parallelt med IMER-programmet.

Det er viktig å understreke at ikke alle prosjektene er ferdige med arbeidet. I tillegg tar det ofte svært lang tid å publisere artikler i fagtidsskrifter, ikke minst internasjonalt. Det er derfor stor variasjon i prosjektenes publikasjonsoversikter. En rekke artikler og andre publikasjoner er skrevet og sendt inn til ulike tidsskrifter og forlag i inn- og utland, og vil bli utgitt kommende år.

Til sist i heftet er en oversikt over en del mindre prosjektbevilgninger som har gått til ulike forskernettverk for å stimulere til samarbeid på tvers av land og institusjoner, samt konferanser og annen formidling. Også disse har variert stort når det gjelder fag og tema. I heftet finnes også en oversikt over seks kunnskapsoversikter/temanotater som programmet har fått utarbeidet. Helt til sist finnes oversikt over programstyrets medlemmer og administrasjonen.

Fra formelle til reelle rettigheter – minoritetskvinnens diskrimineringsvern

Formålet med prosjektet er å bidra til en gjennomtenking av minoritetskvinnens diskrimineringsvern i forhold til den kjønns- og rasenøytrale norske rettsenhetsmodellen. FNs kvinnekomité har ved behandlingen av Norges statsrapporter rettet søkelyset mot statens plikt til å sikre innvandrerkvinnens rett til reell likestilling på alle livs- og rettsområder. En sentral utfordring i dagens Norge er å bygge bro mellom kvinners ulike livsforhold og grunnleggende rettsprinsipper som likhet og rettferdighet.



I prosjektet fokuseres forholdet mellom innvandrerkvinnens formelle og reelle rettigheter med særlig vekt på diskrimineringsvernets virkemåte når det gjelder diskriminering på grunnlag av kjønn og etnisitet. Det er foretatt undersøkelser av gjennomføringen av retten til rettighetsinformasjon og retten til beskyttelse mot diskriminering i familieliv, arbeidsliv og ved offentlig omsorgsovertakelse. Behovet for å forskjellsbehandle for å oppnå reell likestilling mellom kvinner og menn med innvandrerbakgrunn og mellom innvandrerkvinner og etnisk norske menn, kvinner og i noen grad barn er en gjennomgående problemstilling.

Kort om funnene

Realisering av rettigheter henger nøye sammen med rettighetsinformasjon. Prosjektet har utredet hvilke føringer

internasjonale menneskerettighetskonvensjoner legger på statens plikt til informere borgerne om deres rettigheter. En gjennomgang av Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, Konvensjonen om sosiale og politiske rettigheter og Kvinnediskrimineringskonvensjonen, viser at det stilles krav om tilgjengelig, forståelig, aktuell, pålitelig og adekvat rettighetsinformasjon. FNs kvinnekomité understreket betydningen av at rettskunnskap formidles på en måte som tar hensyn til kjønnsmessige, sosiale, kulturelle og språklige forskjeller. To undersøkelser av hvordan statens plikt til å informere innvandrerkvinner om deres rettigheter gjennomføres viser at disse kravene ikke oppfylles (Storsletten Nordstrøm 2009a, 2009b). Det finnes ingen målrettet og tilrettelagt offentlig informasjon om vernet mot diskriminering etter

likestillingsloven og diskrimineringsloven. Undersøkelsene, som bruker oppsøkende rettighetsinformasjon som metode, viser at ulike metoder er nødvendige for å nå fram til ulike grupper kvinner og til kvinner som individer. For mange muslimske kvinner er det viktig å vite hvordan norsk rett forholder seg til islamske normer, noe som henger sammen med religionens sentrale betydning i deres dagligliv. Prosjektet har i samarbeid med Juridisk rådgivning for kvinner (JURK) og innvandrerorganisasjoner utarbeidet et oppsøkende informasjonsprosjekt som gir ulike grupper innvandrerkvinner informasjon om diskrimineringsvernet.

Betydningen av individuell tilrettelegging av informasjonstiltak understrekes av en studie av gjennomføringen av arbeidsgivers aktivitetsplikt etter likestillingsloven og diskrimineringsloven på to kvinnearbeidsplasser i Oslo (Asmyhr 2010). Etter likestillingsloven og diskrimineringsloven har offentlige myndigheter og arbeidsgivere en plikt til å arbeide aktivt, planmessig og målrettet for å fremme likestilling i forhold til henholdsvis kjønn og etnisk bakgrunn. Med utgangspunkt i en kvalitativ retts sosiologisk studie av to kvinnearbeidsplasser i Oslo-regionen gir arbeidet innblikk i hvordan diskrimineringsvernet virker i praksis. Undersøkelsen viser at tilretteleggingstiltakene, på grunn av deres standardiserte karakter, ikke får den tilskattede effekt. Den konkluderer

med at individenes erfaringer må få en mer sentral plass i arbeidsgivers gjennomføring av aktivitetsplikten.

I hvilken grad forvaltning og domstoler, for å fremme reell likestilling, legger og bør legge vekt på ulikheter som kan tilskrives sosiale og kulturelle forhold er et sentralt tema. En gjennomgang av transnasjonale ektepakter i ekteskap mellom etnisk norske menn og utenlandske kvinner viser at denne gruppen kvinner i større grad fraskriver seg sine økonomiske rettigheter etter ekteskapsloven enn det etniske norske kvinner gjør (Jansen 2010). Dette reiser spørsmål om hvilken betydning det ulike styrkeforholdet mellom ektefeller i transnasjonale ekteskap skal få ved tolking av disse avtalene og i en del tilfelle ved vurderingen av deres gyldighet. Et beslektet spørsmål er om kvinnene ved avtaleinngåelsen har vært godt nok informert om hvilke rettigheter de har etter norsk rett og konsekvensene av avtalene. En komparativ studie av den muslimske brudegaven, *mahr*, illustrerer utfordringer forbundet med domstolens håndtering av begreper fra muslimske lands rett som ikke finnes i de europeiske landenes rett (Løvdahl 2009). En analyse av dommer fra Norge, Sverige, England og Frankrike viser at domstolene i liten grad anvender komparativrettslig metode. Studien konkluderer med at både en komparativrettslig metode og en likeverdsnorm, som tar hensyn til forskjell, som oftest er nødvendig for et rettfærdig resultat.

Et område hvor innvandrerkvinnens rettigheter realiseres i større grad enn antatt, er retten til å sitte i uskiftet bo for gjenlevende ektefelle (Ashraf 2009). På bakgrunn av de sterke transnasjonale familiebåndene som opprettholdes via ekteskap ble det antatt at enkers retts til å sitte i uskiftet bo etter norsk rett ville komme i konflikt med islamske normer. En mindre kvalitativ undersøkelse av praktiseringen av retten til å sitte i uskifte blant norskpakistanske enker tyder imidlertid på at denne rettigheten benyttes i praksis. I følge enkene som ble intervjuet var det ingenting som tydet på at muslimsk og/eller pakistansk rett anvendes ved

arveoppgjør i Norge. Likevel er det viktig å ha in mente at i de tilfellene hvor offentlig skifte ikke finner sted, kan fordelingen av arv skje etter andre regler enn norske. Her er det behov for nærmere undersøkelser.

Barnkonvensjonen krever at hensynet til barnets kulturelle bakgrunn skal tas i betraktning i vurderingen av hva som er til barnets beste. En utredning om betydningen av barnets kulturelle bakgrunn i barnevernssaker om omsorgsovertakelse av minoritetsbarn viser at fylkesnemnda og domstolene, i avgjørelser om hvor barnet skal plasseres, ikke er i tråd med (Hoffmann 2010). Det er svært sjelden at barnet blir spurt om hva det ønsker seg eller kan tenke seg. De største problemene ligger i spørsmålet om hva som er til barnets beste i forbindelse med den konkrete vurderingen av hvor barnet skal plasseres. Verken retten eller fylkesmannen vurderer hvilken betydning barnets kulturelle bakgrunn har i forbindelse med den konkrete plasseringen. Her må praksis endres for å være i tråd med barnkonvensjonen.

Hovedkonklusjon

Undersøkelsene viser at realisering av universelle rettigheter, som retten til likestilling og ikke-diskriminering, krever kontekstualisering og individualisering. Å ta hensyn til sosiale og kulturelle forskjeller vil ofte være nødvendig for å oppnå reell likestilling i en situasjon hvor kvinner og barn ikke utgjør en homogen gruppe. Uniformerte og standardiserte gruppertiltak er ikke alltid nok til å realisere universelle rettigheter. Standardiserte tilretteleggingstiltak for innvandrerkvinner virker ofte ikke etter sin hensikt fordi de overser individuelle erfaringer og behov. Et kontekstualisert diskrimineringsvern – hvor sosial og kulturell ulikhet tas hensyn til i den grad dette fremmer reell likestilling for individet – er vesensforskjellig fra en multikulturalistisk modell hvor det stilles krav om rettslig anerkjennelse av ulike innvandrergruppers medbrakte normer og institusjoner, i form av parallelle rettssystemer.

Prosjektleder

Professor Anne Hellum, Institutt for offentlig rett, Universitetet i Oslo

Oversikt over delprosjekter/prosjektmedarbeidere

Seniorforskerprosjekter (publisert i Kvinnerettslig skriftserie – se prosjektets hjemmeside)

- > Informasjon om diskrimineringsvern: Cand jur. Tina Storsletten Nordstrøm (2009b)
- > Rettighetsinformasjon til norsk/pakistanske kvinner, komparativ tilnærming: Professor Anne Hellum og professor Shaheen. S. Ali
- > Hensyn til kultur – til barnets beste? – En analyse av 17 barnevernssaker omsorgsovertakelse og plassering av minoritetsbarn: Sandra Hoffman (2010)

Doktorgradsprosjekt

- > Tone Linn Wærstad: Transnasjonale familierelasjoner i Norge. Aktuelle rettslige utfordringer.

Mastergradsprosjekter (publisert i Kvinnerettslig skriftserie)

- > Tina Storsletten Nordstrøm: Minoritetskvinnens rett til rettighetsinformasjon (2009a)
- > Rukshana Ashraf: Normativ pluralisme og arv; norskpakistanske kvinners rett til å sitte i uskiftet bo (2009)
- > Lene Løvdahl: Internasjonal privatrett, muslimsk rett og likestilling: En analyse av skandinaviske, engelske og franske domstolers behandling av den muslimske brudegaven, *mahr* (2009)
- > Mali Asmyhr: Tilrettelegging for minoritetskvinner på arbeidsplassen. Aktivitets- og rapporteringsplikt som rettslig virkemiddel (2010)
- > Marianne Willett Jansen: Transnasjonale ektepakter (2010)

Publikasjoner ut over publikasjoner i Kvinnerettslig skriftserie

- > Anne Hellum, Shaheen Sardar Ali and Anne Griffiths (eds): *From Transnational Relations to Transnational Laws: Northern European Laws at the Crossroads*. Ashgate December 2010. (I samarbeid med CULCOM)
- > Tina Storsletten Nordstrøm 2010: "Innvandrerkvinnens rett til rettighetsinformasjon: Hva gjøres og hva krever FN's Kvinnekonvensjon?", *Kritisk Juss* nr.2 2010.

Prosjektets hjemmeside

www.jus.uio.no/iior/forskning/prosjekter/formelltilreell/index.html

Bevilgning fra Forskningsrådet
3,8 mill kr

Pengeoverføringer fra innvandrere i Norge

Pengeoverføringer er en sentral del av innvandreres transnasjonale forbindelser til sine opphavsland. De er interessante som indikatorer på en bredere følelsesmessig tilknytning, og de er viktige i kroner og øre: Det anslås at pengeoverføringer fra migranter utgjør mer enn det dobbelte av ordinær utviklingshjelp på verdensbasis. Pengene som sendes fra innvandrere i Norge bidrar til tusener av menneskers levebrød. Samtidig spiller disse overføringene en rolle i den daglige husholdøkonomien til mange innvandrerfamilier.

Prosjektet "Pengeoverføringer fra innvandrere i Norge" (*Remittances from immigrants in Norway*) har kombinert dybdestudier av somaliere og pakistanere med data fra Statistisk sentralbyrås (SSB) nyeste levkårsundersøkelse blant innvandrere i Norge. Forskerne ga innspill til formulering av spørsmål om pengeoverføringer i SSB-undersøkelsen, benyttet seg av de første resultatene fra SSB underveis i den kvalitative datainnsamlingen, og analyserte det statistiske materialet i lys av de kvalitative funnene. Dybdestudiene har bygget på intervjuer i Norge, Pakistan, og blant somaliere i Kenya.

Prosjektet tok utgangspunkt i fire problemstillinger: 1) Hvordan henger pengeoverføringer sammen med integrering? 2) Hvordan velger innvandrere mellom ulike overføringsmekanismer? 3) Hvordan oppfattes pengeoverføringer av sendere og mottakere? 4) Hvordan kan myndighetene forene de ulike interessene knyttet til pengeoverføringer?

Disse spørsmålene har fulgt forskerne hele veien, selv om det har vært nødvendig å tilpasse seg etter omstendighetene: Sikkerhetssituasjonen i Somalia har gjort det umulig å gjennomføre feltarbeid der, slik det var planlagt;

sikkerhetssituasjonen i Pakistan gjorde det nødvendig med en drastisk forkortning av feltarbeidet; datamaterialet fra SSB ble ferdigstilt et drøyt år senere enn forutsatt og forsinket analysen; drosje-svindelsaken blant pakistanere og hawala-arrestasjonene blant somaliere har gjort det vanskeligere å rekruttere informanter; fire foreldrepermisjoner fordelt på de tre forskerne har forlenget prosjektperioden. Det meste av arbeidet vil ferdigstilles innen utgangen av 2010, men endelig avslutning av prosjektet vil være i første halvdel av 2012.

Prosjektet har så langt resultert i to publiserte vitenskapelige artikler og to bokkapitler, i tillegg til én rapport beregnet på et bredere publikum. Ytterligere seks artikler i fagfelleverderte tidsskrifter er under utarbeidelse. Prosjektets funn omfatter følgende punkter:

> Politikktutvikling og medieomtaler preges av tre ulike syn på pengeoverføringer: Et mulig bidrag til utvikling, en mulig ingrediens i kriminalitet og terrorisme, og et mulig hinder for integrering. Forbrukerperspektiv på pengeoverføringer utgjør en fjerde vinkling.

> Lovreguleringen av pengeoverføringer i Norge har vært svært restriktiv sammenliknet med i andre europeiske land. Dette har gjort at somaliere i Norge ikke har mulighet til å sende penger til sine slektninger på lovlig vis. Overføringstjenestene for andre





Prosjektleder

Seniorforsker Jørgen Carling, Institutt for fredsforskning/
Peace Research Institute Oslo (PRIO)

Prosjektmedarbeidere

Forskerne Marta Bivand Erdal og Cindy Horst, begge PRIO

Assistenten og koordinatorene

Karin Fathimath Afeef, Diana Mata Codesal, Rojan Ezzati, Mohamed Husein Gaas, Sadia Jama, Kristian Hoelscher, Idil Osman, Asma Rubab, Qamar Bodla uz-Zaman, Hilde Wallacher, Jonas Rusten Wang

Publikasjoner og hjemmeside:

Fullstendig publikasjonsliste og informasjon om nye publikasjoner fra prosjektet vil være tilgjengelig via nettportalen for PRIOs migrasjonsforskning: www.prio.no/migration. (Velg menyen 'Projects' og deretter 'Remittances from immigrants in Norway' fra listen over prosjekter.)

Bevilgning fra Forskningsrådet

5,5 mill

innvandrere er også antageligvis dyrere og dårligere enn nødvendig.

> Pengeoverføringer er et følsomt tema. Delvis er det motsetninger innad i familier som gjør at man ikke nødvendigvis ønsker åpenhet om hvem som sender penger til hvem. I tillegg gjør storsamfunnets skepsis at mange som sender penger er engstelige for å bli mistenkeliggjort.

> De økonomiske båndene til opphavslandet endrer seg over tid. Regelmessig pengestøtte til nær familie kan bli sjeldnere, mens husbygging, andre investeringer og gaver til veldedige formål blir viktigere.

> Nød eller krig i opphavslandet krever ikke bare regelmessig støtte til livsopphold. I tillegg oppstår det lett akutte behov som setter vanlige økonomiske prioriteringer til side. Dette gjelder for eksempel støtte til sykehusbehandling av skader eller flukt fra farlige områder.

Den første av de publiserte artiklene fra prosjektet (Cindy Horst 2008 i tidsskriftet *Afrika Spectrum*)¹ trekker paralleller mellom flyktningers pengeoverføringer og internasjonal nødhjelp. Mange somaliere i Norge, for eksempel, sender penger til slektninger som har flyktet fra Somalia og lever som

flyktninger andre steder i Afrika eller Midt-Østen. Vi tenker vanligvis på flyktninger som mottagere av hjelp, og overser betydningen av den livsviktige hjelpen flyktninger gir til hverandre eller til de som ikke har klart å flykte i det hele tatt. Blant somaliere er det en sterk følelse av plikt til å hjelpe slektninger i nød. Det er en fordel for flyktninger som har få eller ingen inntektsmuligheter, men det kan være en belastning for de som må sende pengene.

Den andre av de publiserte artiklene (Jørgen Carling 2008 i tidsskriftet *Oxford Review of Economic Policy*)² foretar en systematisk gjennomgang av faktorer som kan forklare hvilke innvandrere som sender penger, og hvor store beløpene er, basert på mer enn 40 studier i ulike deler av verden. Mange av disse studiene har forsøkt å slå fast hvorvidt innvandrerne er styrt av egeninteresse eller av omsorg for slektningene sine. Carling hevder at dette spørsmålet har fått altfor stor oppmerksomhet i forskningen. For det første er konklusjonen nesten alltid det samme: at både egeninteresse og omsorg for familien spiller en rolle. For det andre kan det være fåfengt å lete etter et generelt mønster når omstendighetene er så forskjellige. Hvorfor, når og hvordan mennesker har migrert spiller en stor rolle pengeoverføringene. Det ser vi

blant annet i forskjellene mellom pakistanere og somaliere.

Prosjektet har lagt vekt på å bidra til positive endringer for innvandrere i Norge som ønsker å sende penger til sine slektninger. Arbeid i en tidlig fase av prosjektet har gitt resultater på flere områder. Den offisielle forbrukertjenesten *Finansportalen.no* er nå i ferd med å utvikle et prisbarometer for pengeoverføringer etter samme modell som blant annet finnes for boliglån og andre banktjenester. Finansdepartementet arbeider med å gjennomføre EUs direktiv om betalingstjenester i norsk lov, som vil gjøre det enklere å etablere nye overføringstjenester fra Norge. I begge tilfeller har PRIOs dokumentasjon av markedet for overføringstjenester for innvandrere i Norge vært et viktig grunnlagsmateriale.

Viktige forutsetninger for de gode resultatene i prosjektet har vært nær kontakt med de berørte innvandrerne i Norge og med de ledende internasjonale fagmiljøene på feltet. Det siste har omfattet internasjonale konsulentoppdrag, medvirkning i organiseringen av internasjonale konferanser, og fagfelleevaluering av manuskripter for internasjonale tidsskrifter.

1 Horst, Cindy, 2008: "A Monopoly on Assistance? International Aid to Refugee Camps and the Role of the Diaspora", *Afrika Spectrum*, 43(1): 121–131.

2 Carling, Jørgen, 2008: "The Determinants of Migrant Remittances", *Oxford Review of Economic Policy*, 24(3): 582–599.

Transnasjonale nettverk, nasjonale demokratier. Politisk mobilisering og engasjement blant unge voksne med innvandrerbakgrunn

Prosjektet har studert ulike former for politisk engasjement og mobilisering blant unge voksne med innvandrerbakgrunn i Norge. Et felles trekk for de fire grupperingene som er fulgt, er en kritikk av majoritetens definisjonsmakt over minoritetene.



Etterkommere og barn av nordmenn og innvandrere er representert i data-materialet som er konsentrert rundt fire hovedcases: Et antirasistisk nettverk, et muslimsk ungdomsmiljø tilknyttet en moské, nettforum basert på etterkommerstatus, etnisk og/eller religiøs tilhørighet, og et rapmusiker-nettverk. Prosjektets definisjon av politisk engasjement og mobilisering strekker seg utover partipolitikk og medlemskap i frivillige organisasjoner. Kritikk av majoritetens definisjonsmakt over minoritetene er et felles trekk, mens metoder, styrken i og kanaler for kritikk, varierer. Våre informanter er valgt ut fordi de er tydelige i sitt engasjement for saker som berører deres minoritetsstatus i Norge. Vi har intervjuet ca. 50 personer, hovedsakelig i aldersgruppen 18-25 år. Informantene har foreldre fra mange ulike land. Feltarbeid, web-debatter og webpresentasjoner er andre

datakilder. I tillegg har vi intervjuet aktivister i London og Paris som er engasjert i saker som de vi fokuserer på i Norge.

Politisk engasjement og mobilisering

Dataene fra prosjektet understøtter tre funn i nyere internasjonal forskning om sosiale bevegelser og politisk mobilisering. For det første, en tendens til individualisering og fragmentering av politisk engasjement sammenlignet med 1960- og 1970-årenes identitetsbaserte sosiale bevegelser. For det andre, oppgitthet over etablerte politiske partier og sivilsamfunnsorganisasjoner, og i vår studie også nasjonale mediers' evne til å fremme minoritetsspørsmål på en positiv måte. For det tredje en tendens til identifikasjon på tvers av nasjonalstater og bruk av internett som middel til spredning av ideer og koordinering av aksjoner. Alle vi har intervjuet relaterer seg på forskjellige måter til nettverk utenfor Norges grenser: Familie og venner i hjemland og i diaspora, rollemodeller, aktivister og nettverk med lignende fokus og arbeidsmetoder. Politisk engasjement som framhever universalistiske – gjelder for alle – idealer om individets forrang framfor kollektive identitets-kategorier defineres i vårt prosjekt som *universalistisk politisk engasjement*. Når en kollektiv identitetskategori (for eksempel etnisitet, religion eller nasjonalitet) utgjør grunnlaget for engasjementet definerer vi dette som *partikularistisk politisk engasjement*. I forhold til de casene vi har studert finner vi ingen av disse engasjements-

og (i videreføringen) mobiliserings-typene i rendyrket form.

Analysen av mobiliseringen etter Eugene Obioras død i Trondheim og Ali Fara-saken i Oslo, viser at universalistisk engasjement (i form av fokus på like rettigheter og motstand mot forskjellsbehandling) var dominerende. Samtidig ser vi at forskjellige grupper av aktivister i det webbaserede nettverket *Respekt* betoner ulike aspekter. Aktivister med afrikansk bakgrunn betoner oftere felles identitet og en postkolonial relasjon til Europa enn hvite aktivister, som i større grad poengterer likhet mellom klassebasert og rasebasert diskriminering. Blant ungdommene i den *muslimske organisasjonen* er den religiøse identiteten utgangspunkt for engasjementet. Samtidig ser vi at universalistisk engasjement, i form av støtte til kjønnsliberal tolkning av Koranen og motstand mot det som oppfattes som gruppebasert stigmatisering i mediene, er viktig. Under demonstrasjonene mot Israels angrep på Gaza vinteren 2009 var disse ungdommene særdeles aktive på gaten og på nettet. Solidariteten med det palestinske folket og ansvaret for å protestere som muslimer i solidaritet med andre muslimer ble understreket. I analysen av *nettforum* ser vi at hudfargebasert diskriminering og negativt mediefokus på muslimer fører til debatter og av og til oppfordringer om demonstrasjoner. Vektlegging av partikulære identiteter som muslimer, desier, pakistanere eller indere debatteres i forhold til felles interesser som etterkommere, flerkulturelle og

antirasister. Blant *rappene* finner vi en tendens til å understreke et "social conscious"-budskap som kan tolkes som en svak form for universalistisk politisk engasjement. Fokus på lokalsamfunn, hybriditet, multikultur og motstand mot etnisk, nasjonal og religiøs stigmatisering er typiske trekk her. Koblingen mellom det lokale og det transnasjonale er tydelig i både tekster og i intervjuer med norske rappere.

"Social imaginaries", kritiske hendelser og transnasjonalisering

Nåtidens politiske fokus på relasjonen mellom migrasjon og integrering problematiserer vestlige "social imaginaries" som nasjonalisme, offentlighet og sivilsamfunn basert på det nasjonalstatlige rommet. Et sentralt funn fra empirisk forskning om etterkommere av ikke-vestlige innvandrere i Europa er at mange opplever det som vanskelig å bli inkludert i det nasjonale fellesskapet. Selv om de opplever seg selv som norske, franske eller finske i kulturell og statsborgerlig forstand, sier de at det er vanskelig å kalle seg dette når majoritetsbefolkningen ikke anerkjenner dem som fullverdige nasjonale borgere. Våre informanter understreker

lignende erfaringer og artikulere sitt politiske engasjement delvis i motstand til entydige nasjonale identiteter: Tilhørighetskategorier som "utlending", "norsk-pakistaner", "muslim", "flerkulturell", "Oslo-borger", "fra Holmlia" foretrekkes. Mange unges inntrykk av et vedvarende negativt mediefokus på adferd og orienteringer blant minoritetsbefolkningen har, over tid, et potensial til å bidra til en fortolkning av hendelser som "kritiske hendelser" som fungerer som mobiliseringsgrunnlag for nye aktivister. Lokale og nasjonale hendelser som drapet på Benjamin Hermansen i 2001 og Eugene Obioras død i 2006 har i kortere perioder fungert som slike kritiske hendelser som har mobilisert mange unge voksne i lokalmiljøer mot rasisme og mot entydige nasjonale og etniske tilhørigheter. Likeledes har hendelser som berører religiøs praksis som for eksempel politihijab-debatten og noen ungdommers voldelighet i Gaza-demonstrasjonene i 2009 ført til politisk engasjement og danning av nye allianser mellom aktivister i ulike nettverk.

De nettverkene vi har studert er i liten grad formalisert som deler av etablerte

transnasjonale organisasjoner. Men de er sterkt inspirert av, og har kontakter til, aktivister og ressurspersoner i andre land som arbeider med lignende saker. Internasjonale hendelser som 11. september 2001, opprørene i de franske forstedene i 2005, og valget av Barack Obama som president i USA i 2008, har hatt en sterk gjenklang i norske nettverk. De er gjenstand for debatter om forskjeller/likheter mellom situasjonen i Norge og i andre land, og de fungerer som kritiske hendelser som bidrar til en transnasjonalisering av statusen som minoritet i Europa. Bevisstheten om at etterkommere av innvandrere, fargede personer og muslimer har mange lignende erfaringer på tvers av nasjonale grenser i vest-Europa er til stede. Mobiliseringen på basis av en slik bevissthet uttrykkes imidlertid først og fremst i lokale og nasjonale nettverk. Her viser våre funn til kryssende allianser mellom ulike nettverk og til en sammenblanding av universalistisk og partikularistisk politisk engasjement både på internett, på gaten og i den musikkgenren som særlig assosieres med unge med innvandrerbakgrunn.

Prosjektleder

Førsteamanuensis Mette Andersson, Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen/UNI Global

Prosjektmedarbeidere

Jon Rogstad, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi Universitetet i Oslo/Institutt for samfunnsforskning, Christine C. Jacobsen, UNI Global, Viggo Vestel, Norsk institutt for oppvekst, velferd og aldring, Carl Endre Espeland, Institutt for sosiologi Universitetet i Bergen/UNI Global

Viktigste samarbeidspartnere

Les Back, Roger Hewitt og Caroline Knowles, Centre for urban and community research, Goldsmiths College, University of London; André Iteanu, CNRS, Paris

Publikasjoner

- > Andersson, M. 2010: 'The social imaginary of first generation Europeans', *Social Identities* vol. 16(1): 3-21.
- > Vestel, V. 2009: "Limits of hybridity versus limits of tradition?: A semiotics of cultural reproduction, creativity, and ambivalence among multicultural youth in Rudenga, East side Oslo", *Ethos*, vol 37, Issue 4, pp. 467-490
- > Jacobsen, C. 2009: "The Production of Norwegian Muslims: From Immigrants to Citizens?". Paper til konferansen *Orientexpress mit Rückfahrtschein: Islam und Orient in Europa im 19. und 20. Jahrhundert*, ved Berliner Kolleg für Vergleichende Geschichte Europas, Berlin 03.04. - 04.04, 2009.
- > Rogstad, J. 2009: "What difference does it make? Transnational networks and collective engagement among ethnic minorities", in Sharam Alghasi, Thomas Hylland Eriksen and Halleh Ghorashi (eds.) *Paradoxes of Cultural Recognition. Perspectives from Northern Europe*. London: Ashgate.
- > Rogstad, J. 2009: "Towards a Success Story? Turkish Immigrant Organizations in Norway". *Turkish Studies* 10 (2) 277-294.

Prosjektets hjemmeside

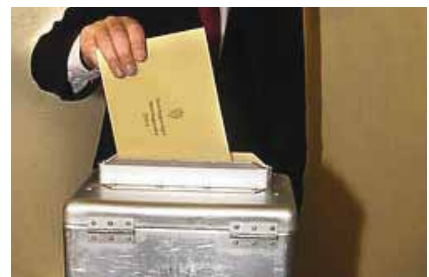
<http://org.uib.no/imer/research/TRANSNAT.htm>

Bevilgning fra Forskningsrådet

5,1 mill kr

Politikken som arena for integrasjon

Prosjektet belyser i hovedsak tre temaer: De etniske minoritetenes (i) valgdeltakelse, (ii) politiske representasjon – med hovedvekt på landets over 400 kommunestyre, og (iii) deres partivalg.



Høy valgdeltakelse og god representasjon (i forhold til andel stemmeberettigede) tyder på vellykket politisk integrering. I hvilken grad partivalget avviker fra etniske nordmenn, kunne i en viss forstand også betraktes som et mål på hvor godt tilpasset minoritetene er. På den annen side gjør et partipolitisk avstikkende mønster innvandrerne lettere til en potensiell maktfaktor. Har de en bestemt partipolitisk farge, kan de lettere avgjøre valgenes utfall.

(ad i) De ikke-vestlige innvandrere utpeker seg med en lav valgdeltakelse. Ved de siste stortingsvalgene har om lag halvparten deltatt og ved de siste lokalvalg bare i overkant av en tredjedel. Våre analyser av valgdeltakelse har i hovedsak tatt utgangspunkt i lokalvalg (se publikasjon 1 og 2). Bemerkelseverdige er at frammøtet over tid har sunket stikk i strid med det som kunne forventes. Den sentrale forklaringen er at innvandrerne er en gruppe som stadig er i vekst og som kontinuerlig får et tilslag av nye velgere. Botid har imidlertid en entydig sammenheng med valgdeltakelse: Økt botid hever frammøtet.

To problemstillinger står sentralt: Hvordan skal gapet i valgdeltakelse mellom de ikke-vestlige innvandrere og de øvrige velgere forstås? Dernest, hvordan skal ulikheter i deltagelse mellom ulike etniske minoriteter

fortolkes? En sammenlikning med de øvrige velgere muliggjøres ved at det foreligger store representative utvalg fra manntallet med de samme registerdata som for innvandrerelgerne. Dermed er vi i stand til å kontrollere for effekten av at innvandrere har et stort innslag av unge velgere og lavere utdanning og inntekt enn øvrige, alt faktorer som bidrar til å senke valgdeltakelsen. I tillegg kontrolleres det for kjønn og sivil status. Gitt at forskjeller i alle disse sosiale bakgrunnsfaktorene ble utjevnet ville avviket mellom de ikke-vestlige velgere og de øvrige velgere bli betydelig redusert, fra en opprinnelig forskjell på 31 til 23 prosentpoeng. Men fortsatt er der altså et entydig avvik.

Valgdeltakelsen varierer atskillig mellom ulike etniske minoriteter. Godt over gjennomsnittet ligger innvandrere med bakgrunn fra Sri Lanka, Pakistan og India, og under snittet ligger velgere fra Kina og Marokko. En multivariat analyse gjør det mulig å avdekke om disse forskjellene vedblir når det kontrolleres for sosial status, botid, statsborgerskap, andel innvandrere i valgkretsen og i hvilken grad representanter for egen etnisk gruppe står på valglisten eller er innvalgt representant i by- eller kommunestyret.

De to negative avvikene lar seg ikke forklare ved slike bakgrunnsfaktorer.

Det er imidlertid mulig ved de fleste positive avvikene. Høy utdanning og inntekt er for eksempel forklaringen på indernes høye valgdeltakelse. Det pakistanske avviket forsvinner – på den annen side – når det kontrolleres for representasjon i kommunestyret fra egen etnisk gruppe. Det at en av egne er innvalgt representant bidrar til å heve valgdeltakelse.

(ad ii) Representasjon av innvandrere i folkevalgte organer viser et sprikende mønster. Det er nærmest fiasko på nasjonalt nivå, og suksess lokalt. I 2001 ble den første ikke-vestlige representant innvalgt på Stortinget, fire år etter den andre, og i 2009 den tredje. I tillegg har vararepresentanter møtt på tinget. Dessuten har det i regjeringsapparatet vært en statsråd og et par statssekretærer, og med et fellestrekk: De har alle etter kort tid ufrivillig måttet trekke seg.

I norske kommunestyre ble i 2007 120 ikke-vestlige representanter innvalgt i by- og kommunestyre. I forhold til et samlet antall på rundt 11.000 representanter utgjør ikke det mer enn 1,1 prosent og er således en underrepresentasjon. Men siden mange kommuner i Norge er ytterst små og innvandrerne i første rekke bor i de store byene og på tettsteder, blir dette en gal betraktningssmåte. Vi har derfor beregnet forventet representasjon av innvandrere i landets kommuner ut

fra to faktorer: Antall ikke-vestlige innbyggere og antall kommunestyre-representanter i den angjeldende kommune. Det gir som resultat at ikke-vestlige innvandrere er over-representert – i forhold til befolknings-størrelse – i seks kommuner (Skedsmo, Stavanger, Trondheim, Drammen, Lørenskog og Oslo). Så mye som 53 prosent av de ikke-vestlige innvandrerne bor i disse kommunene. Den sterke representasjonen skyldes ikke at de ikke-vestlige kandidatene er godt representert på listene. Tvert i mot er de her underrepresentert i forhold til innbyggertall, og de har fra partienes side en dårligere plassering – med færre forhåndskumuleringer – enn de etniske norske kandidatene. Forklaringen er derimot at de ikke-vestlige kandidatene nyter godt av listeretting (se publikasjon 3 og 5). Det er velgerne som med sine tilleggsstemmer løfter dem fram til posisjoner. Alt tyder dessuten på at innvandrerne favoriserer sine egne etniske representanter.

Antall ikke-vestlige representanter i norske by- og kommunestyre har økt fra valg til valg, og dessuten er det en utvikling fra en opprinnelig pakistansk dominans til et etnisk mangfold. De 120 representantene har bakgrunn fra ikke mindre enn 34 ulike land (i Asia, Afrika, Latin-Amerika). I 2007 var det flest iranere som ble valgt inn. Dårligst representert i forhold til andel stemmeberettigede er vietnamesere som etter andre kriterier på integrasjon som utdanning og yrkesaktivitet derimot markerer seg i tet (se publikasjon 2). Det er blitt gjennomført en spørreundersøkelse pr. e-mail blant de innvalgte minoritetspolitikere etter valget i 2007. Drøyt halvparten svarte. En ikke ubetydelig tilfredshet kan registreres. To av tre mente at de som minoritetspolitikere har fått gjennomslag for saker de "har vært svært opptatt av". Og på spørsmålet om ens minoritetsbakgrunn alt i alt har "vært en fordel eller en ulempe i ditt virke som lokalpolitiker" er det ytterst få som mener det er en ulempe (2 prosent), flest mener (40 prosent) en fordel.

Prosjektleder

Professor Tor Bjørklund, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo

Prosjektmedarbeidere

Forsker Johannes Bergh, Institutt for samfunnsforskning. På korttidsengasjementer: Professor Ottar Hellevik, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo og forsker Jo Saglie, Institutt for samfunnsforskning

Publikasjoner

- > Bergh, Johannes og Tor Bjørklund 2011?: "The Political Integration of Minorities. Election Turnout in Norway's Minority Communities", i Ann-Helén Bay, Bo Bengtsson and Per Strömblad, eds. *Diversity, Inclusion and Citizenship in Scandinavia*, Oxford: Cambridge Scholars Publishing, forthcoming
- > Bergh, Johannes og Tor Bjørklund 2009: "Få deltok, mange ble valgt: Innvandrerne og valget 2007", s. 69 – 88, i Jo Saglie, red. *Det nære demokratiet – lokalvalg og lokal deltakelse*, Oslo: Abstrakt forlag.
- > Bergh, Johannes og Tor Bjørklund :2010: "Minority Representation in Norway: Success at the Local Level; Failure at the National Level", i Karen Bird, Thomas Saalfeld and Andreas Wüst (eds.), *The Political Representation of Immigrants and Minorities: Voters, Parties and Parliaments in Liberal Democracies.*, Oxon, New York: Routledge.
- > I samme bok to mindre bidrag om Norge i kapitlet "Voter Turnout amongst Immigrants and Visible Minorities in Comparative Perspective" og i kapitlet "Party Choices amongst Immigrants and Visible Minorities in Comparative Perspective"
- > Bergh, Johannes, Tor Bjørklund og Ottar Hellevik 2010: "Personutvelgingen i norske valg", *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, 16: 105 - 131
- > Bergh, Johannes og Tor Bjørklund 2010: "The Revival of Group Voting. Explaining the Voting Preferences of Immigrants in Norway", *Political Studies* 58: forthcoming
- > Bergh, Johannes, Tor Bjørklund og Vejbjørn Aalandslid (2008) "Stemmer til venstre, men er ikke venstreorientert: Ikke-vestlige innvandrere og kommunevalget 2007", i *Samfunnsspeilet* 2: 2 - 11.
- > Bjørklund, Tor og Johannes Bergh 2009: "Innvandrerne i Norge – hvor mange er de egentlig?", *Nytt Norsk Tidsskrift* 26: 353 – 361.

Samarbeidspartnere

Andreas Wüst, University of Mannheim, Germany, Thomas Saalfeld, Otto-Friedrich-Universität Bamberg, Germany, Karen Bird, McMaster University, Canada

Bevilgning fra Forskningsrådet

3,4 mill kr

(ad iii) De ikke-vestlige velgeres parti-preferanse avviker fra snittet av velgerne. I 2007 stemte tre av fire på partier til venstre for midten – og mer enn halvparten på Arbeiderpartiet. En venstredreid stemmegivning blant innvandrere er dessuten et internasjonalt fenomen. Spørsmålet blir hvordan dreiningen mot venstre skal forklares (se publikasjon 6 og 7). Ulike alternativer testes: Er dreiningen et resultat av at innvandrere har sosiale bakgrunnsfaktorer som disponerer for å stemme på venstresidens partier (som lavere utdanning og inntekt, bosted i Oslo mm.)? Eller er de ideologisk mer venstreorienterte? Eller stemmer de på sine egne etniske kandidater som ofte er plassert på partilister på venstresiden? En multivariat analyse viser at disse forklaringene har en viss betydning, men fortsatt gjenstår et betydelig avvik i partivalget. Vi blir stående ved at den

mest sentrale forklaringen er gruppestemmegivning, bevisstheten om å være innvandrere – en minoritet med komparative ulemper i forhold til storsamfunnet – gir en identitet til partier som tradisjonelt har stått på de svakes side.

Vår sentrale artikkel om partivalg (se publikasjon 6) har vi kalt "The Revival of Group Voting". "Gjenfødelse av gruppestemmegivning" gir en referanse til et av valgforskningens mest sentrale funn fra de siste tiårene: Oppløsningen av gruppejohaliteter og svekkelsen av båndet mellom partivalg og gruppe-tilhørighet. Innvandrernes partivalg der sosial bakgrunn blir så avgjørende, griper dermed tilbake til en velgeratferd det er vanlig å omtale i fortid: Slik det en gang var, da velgerne massivt stemte ut fra hvor de sosialt kom fra.

Nye mønstre for migrasjon mellom øst og vest i Europa

EU-utvidelsene østover i 2004 og 2007, utvidelsen av Schengen-området og en stadig tettere integrasjon i Nordområdene har endret betingelsene for migrasjon og mobilitet mellom øst og vest i Europa. Moderate anslag tilsier at mer enn 2 millioner mennesker har reist fra Polen og Baltikum – hovedsakelig til de britiske øyer, men også til de skandinaviske landene. Like mange har forlatt Romania og Bulgaria og til land som Spania, Italia og Hellas.

Samtidig som de nye medlemslandene i øst har fått tilgang til EØS-områdets indre marked for arbeidskraft og tjenester, har de også blitt sentrale mottakerland for migranter fra Ukraina og Russland. Disse har igjen blitt viktige mottakerland for arbeidsmigranter fra andre land i Øst-Europa og Sentral-Asia. I Norge er det for første gang siden innvandringsstoppen i 1975 arbeidsinnvandring som dominerer migrasjonsbildet. I løpet av fem år etter 2004 fikk mer enn 150 000 personer fra de nye EU-medlemslandene innvilget arbeidstillatelse, og polakker er i dag den største innvandrerguppen i Norge. I prosjektet "Emerging Patterns of East-West migration in Europe" har Fafo og NIBR i samarbeid med Centre for Migration Research i Warszawa undersøkt drivkrefter og konsekvenser

i ulike deler av dette nye fremvoksende migrasjonssystemet. Prosjektet består hovedsakelig av to doktorgrads-prosjekter ved Fafo som henholdsvis tar for seg emigrasjon fra Ukraina og migrasjon mellom Polen og Norge, samt mindre delprosjekter ved NIBR og Fafo som har bestått i å studere russisk migrasjonspolitik og migrasjon langs den norsk-russiske grensen.

Jon Horgen Friberg ved Fafo tar i sitt ph.d.-prosjekt for seg arbeidsmigrasjon mellom Polen og Norge. Prosjektet ser spesielt på drivkreftene for migrasjon og de ulike mekanismer som bidrar til inkorporering og/eller nye former for sosial ulikhet og marginalisering i arbeidslivet og det norske samfunnet. Sentralt i analysene står de polske migrantenes egne erfaringer, strategier

og tilpasninger til arbeid og familieliv i Norge og i hjemlandet. I kjølvannet av økt migrasjon har det vokst fram nye former for segmentering og ulikhet i arbeidslivet. Mens noen av arbeidsmigrantene inkluderes i det velregulerte arbeidsmarkedet, faller mange utenfor med svært dårlige vilkår og usikker tilknytning til arbeidsmarkedet. Den norske reguleringspolitikken ser ut til å ha bidratt til å sikre grunnleggende rettigheter i deler av arbeidslivet, men samtidig hatt uforutsette konsekvenser i andre deler som særlig har rammet kvinner. Analysen viser videre hvordan bedriftenes fleksibiliseringsstrategier, arbeidsgiveres oppfatninger om hva slags typer arbeid ulike grupper egner seg til, samt strategiene og ressursene arbeidsinnvandrerne selv anvender i sin tilpasning til det norske arbeidsmarkedet, i mange bedrifter bidrar til å etablere og fastspikre en klart definert arbeidsdeling basert på etnisitet og nasjonal bakgrunn. På den ene siden gir dette polakker en privilegert tilgang til perifere deler av arbeidsmarkedet, men på den andre siden utgjør den klart definerte arbeidsdelingen et hinder for deres muligheter til sosial mobilitet. Prosjektet tar også for seg arbeidsinnvandrerens beslutninger med tanke på oppholdets varighet, transnasjonale tilpasninger, bosetting, familiegjengforening og returnmigrasjon. Migrasjonsprosessen kan forstås i tre stadier som migrantene kan gå igjennom, fra kortvarige tidsavgrensede arbeidsopphold, via en transnasjonal pendler-tilværelse på ubestemt tid, til mer



permanent bosetting. Ikke alle går igjennom disse stadiene, men deres grunner for å returnere, konteksten de gjør det under og deres muligheter for reintegrering i hjemlandet vil være ulik avhengig av hvilket stadium de befinner seg i. Deres beslutninger og tilpasninger er forankret i sosiale relasjoner og institusjoner på ulike måter og former både deres ønsker for fremtiden og deres muligheter til å realisere disse ønskene. Selv om de nye arbeidsinnvandrernes livsverden er transnasjonal i den forstand at de på samme tid lever viktige deler av livene sine i to ulike land, viser analysen at det er klare begrensninger i mulighetene for å opprettholde dette over tid, noe som får betydning for bosettings- og returmønstre.

Prosjektet har også tatt for seg utviklingen i migrasjonsmønstre, arbeidsmarkedssituasjon og integrering på makronivå med fokus på endringer i perioden etter finanskrisa høsten 2008 og opphevelsen av de norske overgangsordningene våren 2009. Det antydes at det såkalte *gjestearbeidersyndromet*, en merkelapp som har blitt brukt om europeiske lands feilslåtte politikk for å "importere arbeidskraft, men ikke mennesker" i etterkrigstiden, med påfølgende negative konsekvenser for en etter hvert marginalisert og til dels velferdsavhengig minoritetsbefolkning, kan gjøre seg gjeldende også for polske arbeidsinnvandrere. Funnene presenteres i fire artikler som befinner seg i ulike faser med tanke på ferdigstilling og publisering.

Guri Tyldum ved Fafo ser i sitt ph.d.-prosjekt på holdninger til, og erfaringer fra, migrasjon i det vestlige Ukraina.¹ Denne delen av Ukraina var en del av Polen fram til andre verdenskrig, da den kom under sovjetisk kontroll. Dette innebærer at befolkningen i Vest-Ukraina har sterk kulturell og formell tilknytning til Polen, men også til Russland. Opp gjennom tidene har det vært betydelig arbeidsmigrasjon til begge disse landene, mens jernteppets fall og Polens EU-medlemskap

har øket betydningen av migrasjon vestover. Men til tross for at vest-Ukraina er sterkt preget av emigrasjon, er det likevel slik at flertallet ikke reiser ut. Noen ønsker ikke å reise, andre har mislykkes i sine forsøk, mens andre igjen ikke har hatt mulighet eller mot til å prøve. Bakgrunnen for at folk velger å reise ut, men også hvorfor så mange lar være, er det Tyldum søker å beskrive og forklare i sitt ph.d.-prosjekt. Hvem er det som reiser til "trygge" destinasjoner som Polen og Russland, og hvem tar sjansen på illegal status i Sør-Europa? Hva blir sett på som legitime grunner for å reise ut, og hvordan varierer dette med migrantenes kjønn, familieforhold og økonomi. Hvordan møter lokalsamfunnet de som kommer hjem med eller uten oppsparte formuer fra utlandet? Og hvordan opplever returmigrantene selv å ta opp igjen livet i hjemlandet etter år i utlandet?

Siden Sovjetunionens fall har Russland vært et viktig senderland bak migrasjonsstrømmene til EU/EØS-området, blant annet de norske nordområdene. De siste årene har imidlertid Russland også selv blitt en magnet for arbeidsmigranter fra andre land i Øst-Europa og Sentral-Asia. Mens Elena Nikiforova og May-Len Skilbrei ved Fafo har gjennomgått historikken til den norsk-russiske grensen i Finnmark og nåtidige diskusjoner om grensekryssing i nord, kobler Aadne Aasland og Mikkel Berg ved NIBR den nye arbeidsmigrasjonen til Russland med landets kritiske demografiske utvikling. Russland er påvirket av globale migrasjonsprosesser og har siden Sovjetunionens oppløsning forsøkt å håndtere spenningen mellom å tillate og oppmuntre den ønskede og samtidig begrense den uønskede migrasjonen. Analysen tar særlig for seg den nye migrasjonslovgivningen i Russland og følgene av denne for migrasjonsstrømmene, analyserer immigrantenes levekår, og diskuterer oppblomstringen av russisk fremmedfiendtlighet og følgene av denne for immigrantene. Mikkel Berg og Aadne Aasland har også sammen med Olga



Prosjektleder
Forskningsjef Jon Erik Dølvik, Fafo

Prosjektmedarbeidere
Instituttssjef May-Len Skilbrei og forskerne Guri Tyldum og Jon Horgen Friberg ved Fafo, og Aadne Aasland ved Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR)

Sentrale samarbeidspartnere
Marek Okólski, Pawel Kaczmarczyk og Joanna Napierala ved Centre for Migration Research (CMR), Universitetet i Warszawa

- Utvalgte publikasjoner**
- > Dølvik, Jon Erik og Jon Horgen Friberg 2008: *Den nye arbeidsmigrasjonen fra øst: Drivkrefter, utviklingstrekk og arbeidspolitiske konsekvenser*. Kunnskapsoversikt fra IMER-programmet, Norges forskningsråd
 - > Friberg, Jon Horgen (2009): "Arbeidsinnvandring fra øst – Nye mønstre for migrasjon, sysselsetting og integrering i kjølvannet av finanskrisa?" I *Integreringskart 2009. Integrering i økonomiske nedgangstider*. IMDi-rapport 7-2009
 - > Aasland, Aadne og Mikkel Berg 2009: "Russisk migrasjonspolitikk som balansekunst", *Nordisk Østforum*, no 2, 2009, s. 109-130.
 - > Friberg, Jon Horgen 2010: "Working Conditions for Polish Construction Workers and Domestic Cleaners in Oslo: Segmentation, Inclusion and the Role of Policy". I Black, Engbersen, Okólski and Pan ĩru: *A continent moving West? EU enlargement and labour migration from Central and Eastern Europe*. Amsterdam University Press.

Bevilgning fra Forskningsrådet
5,1 mill kr

Tkach fra Centre for Independent Social Research, St. Petersburg, tatt for seg mediedekning og debatt omkring migrasjon i en sentral russisk avis.

1 Guri Tyldum har nylig kommet tilbake fra svangerskapspermisjon, og forsetter nå arbeidet med avhandlingen. Den er planlagt ferdigstilt i 2012

Militarisering av norra Ugandas internflyktingar

Militär rekrytering av flyktingar har förekommit på nästan alla kontinenter och utgör ett av de mest allvarliga säkerhetsproblemen i dagens flyktingläger. Rekrytering av flyktingar och internflyktingar kan leda till en ökad spridning av vapen och även en utvidgning av konfliktområdet. Norra Uganda är här inget undantag.¹



Nedan följer en kort beskrivning av den rekrytering av internflyktingar in i civila miliser som förekommit i norra Uganda mellan åren 1996 och 2006. Arbetet ingår som en del i en pågående rättsvetenskaplig doktorsavhandling om säkerhet i flyktingläger. Avhandlingen syftar till att klarlägga befintliga internationella rättsregler på området, samt undersöka hur dessa implementeras i konkreta fall.

I samband med förödande strider mellan rebellerna i Lord's Resistance Army (LRA) och den ugandiska armén, Ugandan Peoples' Defence Forces (UPDF), tvingades en stor del av norra Ugandas Acholi-befolkning in i läger i norra Uganda år 1996. Syftet med detta var enligt den ugandiska staten att skydda den civilbefolkningen men säkerligen också att minska möjligheterna för rebellerna att få stöd från dessa. För att möjliggöra denna tvångsförflyttning brände den

ugandiska staten Acholi-befolkningens hem och odlingar och utsatte samtidigt befolkningen för våld. Under 2002, då antalet internflyktingar i dessa läger var som störst, fanns mer än 1,5 miljoner människor lägren. Ofta tilläts dessa internflyktingar inte att lämna lägren samtidigt som dessa saknade de mest grundläggande förutsättningarna för överlevnad. Sjukvård, sanitet och matransoner låg på ett minimum och ledde till mer än 1000 dödsfall i veckan.² Dessutom liknade lägren slagfält då attacker från LRA och övergrepp från UPDF skedde dagligen. Officiellt fanns cirka 40 000 ugandiska soldater i norr, men de lyckades inte ändå skydda befolkningen. Istället var det vanligt att LRA's attacker mot lägren överhuvudtaget inte besvarades.

Redan före 1986, då president Museveni kom till makten i Uganda, använde han sig av civilbefolkning i gerillakrigföring. Under denna tid började LRA orsaka

förödelse i norr, och mobiliserandet av civila mot rebeller omvandlades till statlig praxis. I början på 1990-talet uppmuntrades Acholi-befolkningen i norr att organisera sig mot LRA-rebellerna. Förutom att civilbefolkningens lokalkännedom var en militär tillgång för Museveni, fanns det andra skäl att skapa dessa miliser. Genom åren hade exempelvis givarsamfundet reagerat mot Ugandas höga militära kostnader, och önskade en åtstramning av dessa. Att organisera civila miliser, vars existens var osynlig i försvarsutgifterna, militära utgifter, var således ett sätt att tillfredsställa biståndsgivarnas krav på mindre militära kostnader. I takt med nedskärningar av antal män i armén, ökade mängden milismän. Fördelarna med detta förfarande var också att staten härigenom kunde friskriva sig ansvar för milisens handlingar, då det fanns lite som officiellt band milisen till statsmakten.

Det är mot denna bakgrund som den ugandiska staten redan under 1996 började rekrytera milismän från Ugandas internflyktingläger. Milisens huvudsakliga uppgift var att skydda lägren, men de fick också strida mot LRA i andra delar av Uganda, utanför flyktinglägren. Detta pågick fram till 2006 när LRA jagades ut ur landet och många flyktingar istället kunde börja bege sig hemåt. Rekrytering och administration av milisens grupper utfördes på olika sätt runtom i regionen. Många blev tvångsrekryterade med våld eller hot om våld, men ibland såg civila ingen annan möjlighet att skydda sig och sin familj från LRA än att gå med i en milis.

Främst ungdomar med trassliga familjeförhållanden och dålig ekonomi rekryterades till de olika milisgrupperna. Det var dock inte ovanligt att också barn tvångsrekryterades. Detta gällde framförallt barn som hållits fångenskap av LRA. På detta sätt kom internflyktingarna att skyddas av dem som tidigare deltagit i attacker mot deras läger. Det totala antalet medlemmar i de olika milisgrupperna var länge osäkert, eftersom man från myndigheternas sida ofta brast i registreringen av dessa. 2005 uppskattades dock officiellt att antalet milismedlemmar som mest varit cirka 38 000 i hela landet.³ Jämfört med antalet ordinära soldater är naturligtvis denna siffra anmärkningsvärd.

Rekryteringen av internflyktingarna fick svåra konsekvenser för såväl milismedlemmar som för för övriga internflyktingar. Ur folkrättslig synpunkt har inte internflyktingar samma skydd mot rekrytering som flyktingar. Internationell rätt skyddar dock mot diskriminerande rekryteringsprocesser samt mot handlingar som innebär grym, omänsklig eller förnedrande behandling.⁴ Barn

har dock ett starkt rättsligt skydd mot rekrytering för militära ändamål. FN:s kommission för mänskliga rättigheter⁵ har vid upprepade tillfällen rekommenderat att civila miliser inte skall förekomma annat än i speciella fall, och då bildas endast genom frivillig rekrytering och med stöd av inhemsk lagstiftning.⁶ Fram till 2005 saknade Uganda i princip lagstiftning som kunde appliceras på dessa miliser, även om landets konstitution fastställer att varje medborgare skall försvara Uganda närhelst denne blir ombedd. År 2005 instiftades ett nytt juridiskt ramverk för den ugandiska armén. Trots offentliga önskemål om en specifik lag för civila miliser, är detta nya ramverk bristfälligt på många områden just avseende miliser. Bland annat saknas bestämmelser rörande milismedlemmarnas välfärd, lön och ansvarsskyldighet.

Dessa brister skapade stora bekymmer i norra Uganda. Till följd av milismedlemmarnas låga – eller obefintliga – lön, begicks exempelvis ofta kriminella handlingar mot andra internflyktingar för att få mat för dagen. Bristfällig träning och militär utrustning tärde dessutom på moralen, och många milismedlemmar deserterade eller misskötte skyddet av lägren vid de återkommande LRA-attackerna. Samtidigt var milismännen själva

särskilt utsatta för rebellernas våld. Brist på uniformer orsakade förväxling med både rebeller och UPDF-soldater, och brist på tydlig ansvarsskyldighet försvårade utredandet av brott mot lägerbefolkningen. Det var inte ovanligt att den som utfört exempelvis en våldtäkt fick arbeta kvar i samma läger utan större konsekvenser.

Det pågående avhandlingsarbetet visar att de nordugandiska miliserna utvecklades till alternativa maktcentra i flyktinglägren och att dess existens, istället för att öka tryggheten i lägren, bidragit till en ökad fruktan och otrygghet för de interna flyktingarna. I det vidare perspektivet exemplifierar de nordugandiska flyktinglägren bristen på implementering av internationell rätt. Framförallt åsidosattes regler kring den humanitära och civila karaktären av flyktingläger, som förbjuder rekrytering av lägrens invånare till militära ändamål. En ökad kunskap om dessa internationella regler och dess implementering kan ses som ett viktigt verktyg i administrationen av flykting- och internflyktingläger världen över. Som stor humanitär bidragsgivare har Norge en stark möjlighet att påverka implementeringen av internationell rätt, både genom direkt press på nationala myndigheter i bidragsländerna, och genom sitt engagemang i organisationer såsom FN.

Projektleder

Professor Jørgen Aall, Juridisk fakultet, Universitetet i Bergen

Projektdeltakere

Doktorgradsstipendiat Maja Janmyr, postdoktor Terje Einarsen (veileder), begge Juridisk fakultet, Universitetet i Bergen

Bevilgning fra Forskningsrådet

2,3 mill kr

Prosjektet varer ut februar 2012 og hovedpublikasjonen vil være Janmyrs doktoravhandling i folkerett.

1 Se eksempelvis Muggah R., "Protection Failures: outward and inward militarization of refugee settlements and IDP camps in Uganda," i Muggah R. (ed.), *No Refuge: The Crisis of Refugee Militarization in Africa*, Zed Books, London, 2006; Dolan C., "Social Torture: The Case of Northern Uganda, 1986-2006", *Human Rights in Context*, Vol. 4, 2009; Finnström, S., *Living in Bad Surroundings*, Duke University Press, 2008.

2 Se eksempelvis UN Doc. E/CN.4/2004/77/Add.1.

3 Se uttalande från försvarsminister Crispus Kiyonga, Hansard, Ugandan Parliamentary Records, 22 May 2007.

4 Se exempelvis den Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (art. 26), Afrikanska konventionen om mänskliga rättigheter (art. 24), samt Genèvekonventionerna (gemensamma art. 3). Se även Genèvekonventionernas tillägsprotokoll II (art. 4(2)),

5 Ersatt av FN's råd för mänskliga rättigheter i 2006.

6 Se exempelvis FN:s kommission för mänskliga rättigheter, resolution 1992/57; 1993/54; 1994/67.

Minoritetsungdoms vei fra grunnskole til videre utdanning: Betydningen av kjønn, klasse og etnisitet

Ungdom som selv er eller som har foreldre som er født i utlandet, har større risiko for frafall i utdanningssystemet. Samtidig er det også mange av dem som gjør det veldig bra. Denne mangfoldige gruppa omtaler vi som minoritetsungdom, men på hvilke måter spiller det å ha minoritetsbakgrunn inn i deres utdannings- og framtidsplaner?

Dette er et av spørsmålene i prosjektet som på engelsk har fått tittelen "Educational Pathways" – Utdanningsveier. Prosjektet er longitudinelt, det vil si at det følger ungdommer over tid, for derved å undersøke både hva de planlegger eller drømmer om, og hva de faktisk ender opp med å velge og deretter gjennomføre.

Det å stille ungdom spørsmål om utdanning og utdanningsvalg innebærer å spørre om deres bilder av fremtiden.

I prosjektet har *utdanningshorisont* blitt en viktig metafor for å fange det målet i fremtiden ungdommene sikter inn mot. Målet kan være klart eller vagt, nært eller fjernt i tid, veien dit kan være opplagt eller uviss. Dessuten vil ulike utsnitt av horisonten være synlige og oppleves som tilgjengelige for forskjellig ungdom.

Hva kjennetegner minoritetsungdoms utdanningshorisont? Fra før vet vi at minoritetsungdom er orientert mot

videregående utdanning som gir studiekompetanse i høyere grad enn majoritetsungdommene, til tross for at foreldrene oftere har lavere utdanning. Vårt longitudinelle materiale viser i tillegg at minoritetsungdoms utdanningsplaner formes tidligere og er mer stabile enn majoritetsungdommenes. Allerede på 9. trinn mener nesten halvparten av minoritetsungdommene at det er veldig sannsynlig at de kommer til å velge studieforberedende programmer, og tre av fire



av disse velger faktisk studiespesialisering ett år etter. En tilsvarende stabilitet finner vi i minoritetselvenes valg av yrkesfag. Nesten ingen minoritetsungdom velger studieretninger som idrett, medier og kommunikasjon eller musikk – studieretninger som innebærer å utvikle interesser parallelt med at man får studiekompetanse, uten at man nødvendigvis har bestemte planer om at disse interessene skal bli et framtidig yrke. Vi mener derfor at minoritetsungdom i større grad enn majoritetsungdom kjennetegnes av å være *målrettet* i sine utdanningsvalg, altså at horisonten er skarp, bestemte deler av den oppleves som aktuell, og at fokuset er på det man skal oppnå med utdanningen.

To forklaringer på denne målrettetheten kan lanseres. Tidligere forskning har pekt på foreldrenes holdninger til utdanning som en viktig faktor, fulgt av en bekymring om at minoritetsungdoms høye ambisjoner ikke er deres egne og at de opplever sterkt press fra foreldrene. Våre kvantitative analyser viser at minoritetsungdoms foreldre gir tydeligere uttrykk for hva de mener at ungdommene skal velge på 10. trinn enn majoritetsforeldre. Selv om et stort flertall av foreldrene legger vekt på at elevens egne interesser og lyster skal styre valget, ser vi også at et mindretall av foreldrene ikke gjør dette. Det er likevel få minoritetsungdom som sier at foreldrene er direkte negative til valget deres, eller at foreldrene prøver å få dem til å velge noe annet enn det de selv vil. Minoritetsungdom i det kvalitative materialet oppfatter at deres foreldre er mer opptatt av at de skal gjøre det bra på skolen enn foreldre med norsk bakgrunn er. Fra deres perspektiv kan det se ut som om elever med norske foreldre må finne all skolemotivasjon hos seg selv, mens "vi får jo like mye press fra foreldrene som vi tenker selv", som en gutt uttrykker det. Slik blir foreldrenes krav en viktig del av minoritetsungdoms egen forklaring på at de gjør det bra på skolen, men en ekstra belastning for dem som ikke greier å leve opp til foreldrenes forventninger.

Prosjektleder

Professor Jon Lauglo, Pedagogisk forskningsinstitutt, Universitetet i Oslo/NOVA

Prosjektmedarbeidere

Forsker Kristinn Hegna og stipendiat Ingrid Smette, begge Norsk institutt for oppvekst, velferd og aldring (NOVA)

Publikasjoner

- > Hegna, Kristinn 2010: "Endringer i utdanningsaspirasjoner gjennom ungdomsskolen – kjønn, klasse og minoritetsbakgrunn". *Tidsskrift for ungdomsforskning* 10, 1 (89-104).
- > Smette, Ingrid 2010: "Skuletid. Vennskap, makt og utvikling". Bokessay. *Tidsskrift for ungdomsforskning* 10, 1 (105-117).
- > Lauglo, Jon (2010): *Unge fra innvandrerfamilier og sosial kapital for utdanning*. Kunnskapsoversikt fra IMER-programmet, Norges forskningsråd.

Bevilgning fra Forskningsrådet

5,1 mill kr

Prosjektets hjemmeside

<http://www.nova.no/id/12467.0>

En mulig forklaring på minoritetsungdoms utdanningsdriv er at de har erfart eller frykter diskriminering, og derfor ser på utdanning som en strategi for å redusere risiko for problemer på arbeidsmarkedet. Blant minoritetsungdom med høye utdanningsaspirasjoner svarer 80 prosent at de ikke er bekymret for arbeid i fremtiden, en tendens vi gjenfinder i intervju-materialet. Likevel er minoritetsungdom generelt mer pessimistiske til om de får jobb etter endt utdanning enn majoritetsungdom. Særlig er ungdom som har opplevd at fremmede tar dem for å være utenlandske, eller ungdom som har opplevd diskriminering eller rasisme, klart mer pessimistiske i forhold til sine framtidige jobbmuligheter.

Ungdom – uavhengig av minoritets- eller majoritetsbakgrunn – er nok klar over at sjansen for å få jobb øker med lengden på utdannelsen. Det kan forklare hvorfor også ungdom med lave karakterer, de som har søkt yrkesfag eller de som ikke har planer om høyere utdanning i fremtiden, i større grad enn andre tror at de vil få problemer med å skaffe seg jobb. Trolig står vi overfor et komplekst samspill av faktorer der kunnskapen om marginaliserende og diskriminerende mekanismer i arbeidslivet, kan virke demotiverende for enkeltes utdanningsaspirasjoner og motiverende for andres.

Prosjektet bygger på to datakilder. Det ene er et kvantitativt datasett kalt LUNO som gjennom tre datainnsamlinger følger halve Oslos ungdomskull født 1992 fra 9. trinn, via valget av videregående skole på 10. trinn, og til de skoleåret 2009/2010 gikk i andre klasse på videregående skole. De unge har svart på en lang rekke spørsmål om sin livsstil, om familien sin, om sin skolegang og sine utdanningsplaner, og flere av spørsmålene går igjen på alle tre tidspunkter slik at de kan gi et bilde av endring gjennom skoleløpet. Analysene av siste datainnsamling vil bli avsluttet i løpet av 2012. Den andre datakilden er resultatene av et år langt feltarbeid ved to ungdomsskoler i Oslo. Tiendeklassingene (2007/2008) ble fulgt gjennom skoleåret, særlig med tanke på å få et godt bilde av hvordan ungdommene foretar valget av studieretning og videregående skole. Mange av ungdommene fikk personlig veiledning av skolerådgiver, og både disse veiledningstimene og 70 personlige intervjuer kompletterer observasjonsmaterialet. Analysene av dette kvalitative materialet vil munne ut i en doktorgrad som vil ferdigstilles 2012/2013.

Bidrar innvandring til å ”smøre hjulene” i regionale arbeidsmarkeder?

I løpet av de siste tretti årene har interessen for spørsmålet om økonomiske effekter av innvandring økt sterkt i mange rike land. Dette avspeiler seg i den økende mengden av forskning som er publisert om temaet. Den økende interessen og forskningsinnsatsen har selvfølgelig sammenheng med at innvandringen til mange av disse landene har vokst raskt i denne perioden.

Koker vi det ned er dette sentrale temaene for den samfunnsøkonomiske forskningen på dette området: Hvem er taperne, hvem er vinnerne og hva blir samlet sum for befolkningen i mottakerlandene? I forhold til disse spørsmålene er det særlig effekter av økende innvandring på lønns- og sysselsettingsutviklingen til arbeidsstyrken i mottakerlandene som har stått sentralt i den internasjonale forskningen. I de nordiske landene har man også vært opptatt av effekten på befolkningens skattebyrde.

I det prosjektet som omtales her; ”Bidrar innvandring til å ”smøre hjulene” i regionale arbeidsmarkeder”, plasserer vi oss innenfor en annen – og mindre – del av forskningen om økonomiske konsekvenser av innvandring; den som analyserer effekter på økonomisk effektivitet. Vårt hovedspørsmål er om innvandring påvirker hvor (økonomisk) fornuftig arbeidsstyrken er fordelt mellom regioner i det nasjonale arbeidsmarkedet.

Hypotesen er at relativt nylig ankommet innvandret arbeidskraft – sammenlignet med medlemmer av den mer fastboende arbeidsstyrken – er mer tilbøyelig til å flytte på seg når lønns- og sysselsettingsforhold blir relativt bedre et annet sted. Det vil si at deres geografiske mobilitet er mer følsom for regionale forskjeller i arbeidsmarkedsforhold.

Hvis dette er tilfelle vil det, isolert sett, være slik at økt innvandring gir en økonomisk gevinst ved å bidra til en



mer effektiv fordeling av arbeidsstyrken mellom regioner. Svært skjematisk kan dette forklares som følger: Tenk at produksjonsutstyret i en av landets regioner over tid blir relativt mer produktiv enn en i de andre regionene. Dette er noe som skjer hele tiden og årsakene kan være mange; teknologiske endringer, investeringer i nytt produksjonsutstyr, eller endringer i etterspørselen etter det som produseres. Resultatet av produktivitetsøkningen er at ledigheten synker og lønningene øker i den regionen der den finner sted. Jo mer følsom arbeidsstyrkens geografiske mobilitet da er for slike forskjeller i regionale arbeidsmarkeds-

forhold, jo mer vil arbeidskraften strømme til den regionen som har fått høyere produktivitet, og jo større vil den økonomiske gevinsten av produktivitetsøkningen bli.

Så hvis innvandring på denne måten øker arbeidstyrkens geografiske mobilitet, gir det en effektivitetsgevinst som bør telles med når økonomiske fordeler og ulemper med åpnere grenser skal summeres. I denne sammenheng kan det nevnes at det at innvandrere er en del av den norske arbeidsstyrke ikke nødvendigvis betyr at de til enhver tid bor i Norge. Hvis det er slik at en viss andel svensker flytter til Norge når

norske lønninger blir noe bedre enn svenske lønninger, da er denne andelen – i den forstand vi snakker om her – med i den norske arbeidsstyrken.

På denne bakgrunn har vi i dette prosjektet analysert den geografiske mobiliteten til relativt nyankomne innvandrere og sammenlignet den med den geografiske mobiliteten til de som har bodd lenger i Norge – la oss kalle dem nordmenn. Vi har lagt vekt på å få fram forskjeller mellom grupper av innvandrere, særlig mellom arbeidsinnvandrere og flyktninger. Regionale arbeidsmarkeder blir i hovedsak satt likt med fylke.

Analysene er basert på registerdata. Det vil si at vi fra og med 1995 har mulighet til å følge arbeidstakere og arbeidsløse individer bosatt i Norge, mellom ledighet og sysselsetting og mellom jobber i forskjellige bedrifter og geografiske områder. Vi kan også følge utviklingen i de bedriftene individene jobber og trekke inn eventuell bakgrunnsinformasjon om individene av betydning, eksempelvis hvor de kommer fra, når de eventuelt kom til Norge, kjønn, alder, o.a. Her skal vi kort presentere noen eksempler på foreløpige resultater fra tre arbeidsnotater som alle er under arbeid og som senere vil bli bearbeidet til artikler.

Vi analyserer tre stadier i innvandrernes geografiske mobilitet mellom fylker i Norge, med hensyn til hvor følsom den er for regionale forskjeller i arbeidsmarkedsforhold. Først, bosetningsmønsteret første året de ankommer. Dernest, flytting mellom norske fylker i etterfølgende år. Til slutt, eventuell migrasjon fra Norge.

Arbeidsinnvandrernes første bosetning er klart følsom for variasjoner i ledighet og gjennomsnittlig lønnsnivå mellom norske fylker. Resultater fra de statistiske analysene kan eksempelvis tolkes som følger: Hvis ledigheten i et fylke øker med ett prosentpoeng reduseres sannsynligheten for at en nyankommet arbeidsinnvandrer skal bosette seg i

fylket med ca 9 prosent. Hvis den regionale gjennomsnittslønna øker med ti prosent øker sannsynligheten for bosetning med ca fire prosent. Tilsvarende sammenhenger mellom første bosetning og regionale arbeidsmarkedsforhold lar seg ikke påvise for flyktninger. Det er nærliggende å se dette i sammenheng med at de ofte ikke selv velger sitt første bosted, men blir bosatt gjennom et samarbeid mellom kommunene og sentrale myndigheter (IMDi). Når det gjelder bosettingsmønsteret til norske arbeidstakere generelt, og til norske arbeidstakere etter en flytting, finner vi heller ingen sammenheng med fylkenes arbeidsmarkedsforhold.

Når det gjelder innvandrernes geografiske mobilitet i årene etter første bosetting så flytter de mye oftere enn nordmenn med samme demografiske kjennetegn. Hyppigheten avtar imidlertid kraftig med tiden de har oppholdt seg i Norge. Dette mønsteret gjelder i sterkest grad for flyktninger. De statistiske analysene tyder på at flyktningenes flyttemønster er mer påvirket av regionale forskjeller i ledighet enn både arbeidsinnvandrere og nordmenn. Resultatene kan tolkes som følger: En forskjell i ledighet på ett prosentpoeng mellom to fylker øker sannsynligheten for at en flyktning skal flytte, fra det med høyest til det med lavest ledighet, med ca 70 prosent. Det tilsvarende tallet for arbeidsinnvandrere og nordmenn er ca 45 prosent. De statistiske analysene tyder videre på at både arbeidsinnvandrernes og flyktningenes har en tendens til å flytte dit gjennomsnittslønningene øker mest. I denne sammenheng er arbeidsinnvandrernes geografiske mobilitet betydelig mer følsom enn flyktningenes. Når det gjelder nordmenn finner vi ingen sammenheng mellom flytting og forskjeller i lønnsvekst mellom fylkene.

Analysene viser at innvandrere, særlig de fra land utenfor OECD, er mer tilbøyelig til å flytte ut av fylket etter at de mister jobben fordi den

bedriften de har vært ansatt i blir nedlagt eller kraftig nedbemannet. Når de flytter – etter nedbemanning eller nedleggelse – er innvandreres valg av nytt fylke mer påvirket av forskjeller i arbeidsmarkedsforhold enn det er for nordmenn i samme situasjon.

Ikke overraskende har arbeidsinnvandrere en mye sterkere tilbøyelighet til å forlate landet enn flyktningene. Etter ti år er det bare i overkant av tretti prosent av arbeidsinnvandrerne som fortsatt er i Norge, mens det tilsvarende tallet for flyktninger er nærmere nitti prosent. For begge grupper er imidlertid tilbøyeligheten til å flytte fra landet følsomt for arbeidsmarkedsforholdene i det fylket de bor i. Sannsynligheten for emigrasjon øker med økende ledighet og synker med lønnsveksten.

Samlet sett tyder disse resultatene på at innvandrere bidrar til å "smøre hjulene" i de norske arbeidsmarkedet. Denne konklusjonen er imidlertid basert på "work in progress" og må derfor betraktes som foreløpig.

Prosjektleder
Forsker 2 Marianne Røed,
Institutt for samfunnsforskning

Prosjektmedarbeidere
Bernt Bratsberg, Frischsenteret, Pål Schøne, Institutt for samfunnsforskning, Kjetil Sørli, Norsk institutt for by- og regionutvikling, Michael Rosholm, Århus universitet

Prosjektets hjemmeside
<http://www.samfunnsforskning.no/nor/ISF/Prosjekter/Paagaaende-prosjekter/Bidrar-innvandring-til-aa-smoere-hjulene-i-regionale-arbeidsmarkeder>

Bevilgning fra Forskningsrådet
2,5 mill kr

Gender equality, cultural diversity, religious pluralism: State policies and feminist interventions

Prosjektet har studert hvordan politikktutvikling for likestilling foregår. Vi har spurt hvordan likestillingspolitikken integrerer kulturelt og religiøst mangfold, og konsentrert oss om to kjerneområder: Diskrimineringspolitikk og antivoldpolitikk.



Et viktig spørsmål handler om forholdet mellom stat og organisasjoner: Er det stadig slik at "mobilisering nedenfra" former "institusjonalisering ovenfra" i likestillingspolitikken? Slik ble forholdet mellom stat og organisasjoner gjerne beskrevet i den norske likestillingspolitikken etableringsfase på 1970- og 1980-tallet, med utgangspunkt i den Rokkan-inspirerte integreringsmodellen "Statsfeminisme". Statsfeminismen beskriver en vidåpen politisk mulighetsstruktur hvor lydige politikere møter en engasjert kvinnebevegelse. Hvor treffende var beskrivelsen den gang, og hvordan treffer den i dag?

Vi har gransket politikktutvikling på to overlappende felt: Vern mot kjønnsdiskriminering og vern mot kjønnsbasert vold. Dette er viktige områder for likestillingspolitikk, der ulike deler av kvinnebevegelsen har mobilisert for makt over politikktutviklingen. Men samtidig har områdene i stor grad vært institusjonelt og diskursivt ordnet som utskilte teiger i likestillingspolitikken, og rammet inn gjennom ulike forvaltnings- og regelverk.

Kulturell kompleksitet og religiøs pluralisme ble så å si oppdaget som utfordringer for den offentlige likestillingspolitikken mot slutten av 1990-tallet. Kvinnebevegelsens organisasjonslandskap ble endret da kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn etablerte egne organisasjoner rundt 1980-tallet. De fikk begrenset gjennomslag for sine krav om en utvidet feministisk dagsorden, og synliggjorde dermed minoritets- og majoritetsposisjoner. Mens vold var den sentrale tematikken innenfor de majoritetsbaserte organisasjonene, ble rasisme først og fremst tematisert av minoritetsbaserte organisasjoner. Intervjuer med organisasjonsmedlemmer viser hvordan det var store konflikter mellom minoritets- og majoritetsorganisasjonene gjennom dette tiåret; konflikter som fortsatt preger relasjonene.

I mer enn 25 år omfattet det generelle lovfestede vernet mot diskriminering bare diskriminering på grunnlag av kjønn. Da diskrimineringsvern fra midten av 1990-tallet ble tematisert som et spørsmål om vern av flere grunnlag enn kjønn, sto de majoritetsbaserte kvinneorganisasjonene på sidelinjen. Av staten ble de oppfattet som så perifere at de ikke en gang ble invitert til å delta da utkast til en ny lov mot etnisk diskriminering ble sendt på en omfattende høringsrunde i 2003. Og de hadde liten innflytelse over endringen av det sentrale likestillingsapparatet, da et felles Likestillings- og diskrimineringsombud ble opprettet i 2006.

De viktigste føringene i utviklingen av diskrimineringsvernet i Norge er internasjonale; dels inspirert av menneskerettslig vern gjennom internasjonale konvensjoner, dels av nye EU-direktiver mot diskriminering. Utviklingen i retning av et felles rammeverk for diskriminering og arbeidet med en ny felles diskrimineringslov har i liten grad vært preget av mobilisering "nedenfra" og gjennom kjønnspolitiske organisasjoner. Diskrimineringsfeltet er profesjonalisert, og de organisasjonene som fortsatt deltar i debatten om utvikling av diskrimineringsvern, er gjerne de som driver rettshjelsarbeid.

Utvidelsen av diskrimineringsvernet til flere diskrimineringsgrunnlag har gitt en ny utfordring i likestillingspolitikken. For hvor enkelt er – i virkeligheten – et diskrimineringsgrunnlag? Den utfordringen ble i norsk sammenheng først reist av minoritetsbaserte kvinneorganisasjoner på 1980- og 1990-tallet, som politiserte rasisme og dobbelt diskriminering. I Norge fikk den et institusjonelt svar i likestillings- og diskrimineringsombudets mandat om å se ulike diskrimineringsgrunnlag i sammenheng, utvikle kompetanse og evne til å håndtere multipl diskriminering og diskriminering i skjæringspunktet mellom kjønn og andre diskrimineringsgrunnlag. Den standarden som håndhevsorganene i dag legger til grunn for vurderinger av klager på hijab-diskriminering, er det klareste eksempelet på en slik flersidig tilnærming. Forbud mot hijab på arbeidsplassen blir sett som diskriminering både på grunnlag av

religion og kjønn, fordi slike forbud rammer kvinner særlig sterkt. Mens minoritetsbaserte kvinneorganisasjoner har tatt initiativ for å løfte denne problematikken inn i et rettslig rammeverk, har vi ikke funnet tilsvarende initiativ i regi av majoritetsbaserte organisasjoner.

Leser vi statlige meldinger om forholdet mellom stat og organisasjoner, i stortingsmeldinger fra 1990- og 2000-tallet, er hovedinntrykket at statlig organisasjonspolitik i liten grad er opptatt av det kjønnspolitiske organisasjonslandskapet. Kvinneorganisasjoner omtales ikke som aktører på et politikfelt; ”kvinner” er først og fremst interessante i sammenligning med ”menn” – som en kjønnsforskjell i frivillige organisasjoners medlemsoppslutning. Kontrasten til diskusjon av ”minoritetsorganisasjoner” er slående – samiske organisasjoner, organisasjoner for nasjonale minoriteter, og innvandererorganisasjoner.

Vold mot kvinner ble for alvor løftet inn i norsk politikk av kvinne- og krisesenterbevegelsen utover 80-tallet. Men vold ble aldri et ”fullverdig” likestillingstema i norsk politikk. Koordineringsansvaret har tilhørt justissektoren, med likestillingsministeren som medspiller. Den etablerte politikken mot vold i nære relasjoner presenteres som generell eller universell, men vårt prosjekt viser at den norske agendaen mot vold mot kvinner er basert på en implisitt ”hvit mal” som er grunnlagt i kunnskap om vold i etniske norske familier. Dels er den avgrenset til partnervold, og inkluderer ikke vold i andre nære relasjoner. Dels behandler den minoritetskvinner som ”særlig utsatte”. Samtidig har fokuset på vold i minoritetsfamilier økt dramatisk det siste tiåret. I likestillingspolitikken har denne volden fått sin egen agenda, på siden av den ”generelle”. Tvangsekteskap ble fra starten plassert i barne- og familiepolitikken, men koblingene var vel så sterke til integrasjon som til likestilling. De siste årene er tvangsekteskap blitt definert som vold i nære relasjoner, men både de mest omfattende tiltakene, og nylig også koordineringsansvaret, er lagt til

integreringsforvaltningen. Dermed opprettholdes forståelsen av vold i minoritetsfamilier som et integreringsproblem og ikke et voldsproblem på linje med vold i majoritetsfamilier.

Den todelte antivoldpolitikken gjen-speiles i kontakten mellom stat og organisasjoner. Organisasjoner som jobber med minoritetskvinner blir invitert til å bidra til den ”spesielle” politikken, på tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Majoritetsdominerte organisasjoner konsulteres når det gjelder vold i nære relasjoner. Krisesenterbevegelsen har likevel, i det vesentlige, hatt en mer integrert tilnærming i antivoldarbeidet.

”Statsfeminisme” er altså ikke – generelt sett – en treffende karakteristikk av forholdet mellom stat og organisasjoner i det siste tiårets utvikling av norsk likestillingspolitikk. De majoritetsbaserte organisasjonene mobiliserer ikke for makt i utviklingen av diskrimineringsvernet. De har rett og slett lite ressurser å stille opp med, og de avskrives langt på vei som interessante med- og motspillere av offentlige myndigheter. Kvinnebevegelsen har hatt langt større innflytelse over utviklingen av antivoldpolitikken. Men samvirket her må da ses som en selektiv form for statsfeminisme.

Prosjektleder

Professor Hege Skjeie, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo

Prosjektdeltakere

Forsker Anja Bredal, Institutt for samfunnsforskning, professor Beatrice Halsaa og stipendiat Cecilie Thun, begge ved Senter for tverrfaglig kjønnsforskning, Universitetet i Oslo

Viktigste samarbeidspartnere

FEMCIT (EU-finansiert forskningsprosjekt), DEMDI (Norforsk-finansiert forskernettverk) og FEMM (NFR-finansiert forskernettverk)

Publikasjoner

- Bredal, Anja 2007: ”Den ”spesielle” volden. Vold mot minoritetsjenter på sidelinjen”, i: Knut Storberget, Ellen Rømming, Kristin Skjorten, Astri Aas-Hansen (red.) *Bjørnen sover. Om vold i familien*. Aschehoug
- Halsaa, Beatrice and Cecilie Thun 2008: *Women's Movements: Constructions of Sisterhood, Dispute and Resonance: The case of Norway*, Working paper No.4, WP4, <http://www.femcit.org/publications.xpl>
- Siim, Birte and Hege Skjeie 2008: ”Tracks, intersections and dead ends: Multicultural challenges to state feminism in Denmark and Norway”, i *Ethnicities*, vol. Vol. 8 (3), pp. 322-344
- Skjeie Hege, and Trude Langvasbråten 2009: ”Intersectionality in practice? Anti-discrimination reforms in Norway”, i *International Feminist Journal of Politics*, Vol.11.(4) pp. 513-529
- Skjeie, Hege 2009: ”Policy views on the incorporation of human right conventions – CEDAW in Norwegian law”. *Nordic Journal of Human Rights*, Vol. 27 (2) pp. 260-271
- Nilsen, Helene Pristed and Cecilie Thun 2010: ”Multicultural Feminism in Denmark and Norway?”, i *Kvinder, Køn og Forskning*, vol. 2/3
- Bredal, Anja (kommer): ”Border control to prevent forced marriages: Choosing between protecting women and protecting the nation”. In Aisha, Gill A. and Sundari Anitha (eds.): *Contesting Forced Marriage: Introducing a human rights and social justice approach to issues of "harmful practices"*. Zed Press

Bevilgning fra Forskningsrådet

5 mill kr

Prosjektets hjemmeside

<http://www.kilden.forskningsradet.no/plureq/>

Andre prosjekter og bevilgninger

Forskernettverk

Etniske minoriteter, mobilitet og boforhold i et romlig perspektiv

Prosjektleder: Forsker Susanne Søholt, Norsk institutt for by- og regionforskning

Exploring diversity - IMER seminarrekke 2006 - 2007

Prosjektleder: Professor Yngve Lithman, Senter for utviklingsstudier, Universitetet i Bergen

Global issues. Local stories: Museums and the displaced

Prosjektleder: Førsteamanuensis Katherine Judith Goodnow, Institutt for informasjons- og medievitenskap, Universitetet i Bergen

IMER-nettverk i Trondheim

Prosjektleder: Forskningsjef Berit Berg, Sintef Teknologi og samfunn

Internasjonalt forskernettverk om migrasjon til og fra EUs nye medlemsstater rundt Østersjøen

Prosjektleder: Forsker Aadne Aasland, Norsk institutt for by- og regionforskning

Kjønn, feminisme og multikulturalisme

Prosjektleder: Professor Beatrice Halsaa, Senter for tverrfaglig kvinne- og kjønnsforskning, Universitetet i Oslo

Nordisk nettverk om forskning om arbeidsmarkedsintegrering av innvandrere

Prosjektleder: Forsker Anne Britt Djuve, Forskningsstiftelsen Fafo

Norsk og nordisk IMER-nettverk

Prosjektleder: Forskningsleder Hilde Lidén, Institutt for samfunnsforskning

Child migration: Care and Belonging in Transnational Networks

Prosjektleder: Professor Elisabeth L'orange Fürst, Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Oslo

I kjønnslikestillingens navn? Om etniske minoritets- og majoritetsrelasjoner

Prosjektleder: Professor Anne-Jorunn Berg, Høgskolen i Bodø

Nettverket Feminisme og multikulturalisme

Prosjektleder: Forskningsleder Mari Teigen, Institutt for samfunnsforskning

Internasjonalisering ved IMER-Bergen

Prosjektleder: Professor Yngve Lithman, UNIFOB Global

Training for International Publishing on Transnationalism and International Migration (TIP-TIM)

Prosjektleder: Seniorforsker Jørgen Carling, Institutt for fredsforskning

Bevilgninger på fra 50 000 til 300 000 kr, prosjektperioder på inntil tre år.

Konferanser

Konferansen "Arbeid, integrering og velferd"

Oslo, 2006. Samarrangement mellom programmene Arbeidsliv, Velferd og IMER

Konferansen "Diskriminerings mange former"

Oslo, 2006. Samarrangement mellom programmene Kjønnsforskning og IMER, samt Likestillings- og diskrimineringsombudet og KILDEN.

The economic impact of immigration in receiving countries (2007)

Prosjektleder: Forsker Marianne Røed, Institutt for samfunnsforskning

Network of excellence konferanse (2007)

Prosjektleder: Svenn-Åge Dahl, Samfunns- og næringslivsforskning AS (SNF)

Den 14. nordiske migrasjonsforskerkonferansen

Bergen 2007. Prosjektleder: Professor Yngve Lithman, Senter for utviklingsstudier, Universitetet i Bergen

Konferansen "Hvorfor jobbe?"

Oslo, 2007. Samarrangement mellom programmene Arbeidsliv, Velferd og IMER

Andre bevilgninger

Arbeidsmigrasjon og innvandreres integrering i arbeidslivet og på arbeidsmarkedet

Delfinansiering av prosjekter i program for Arbeidslivsforskning – 4 mill kr

Rammeavtale med KILDEN om formidling fra forskningsprogrammet IMER

Produksjon av nyhetsartikler om og fra IMER, primært på www.forskningsradet.no/imer og ellers. – Kr 380 000 totalt.

Kunnskapsoversikter og temanotater

På oppdrag fra programmet har forskere skrevet en serie med 20 – 40 siders kunnskapsoversikter og temanotater som oppsummerer norsk og delvis internasjonal forskning på utvalgte områder.

- Den nye arbeidsinnvandringen fra øst. Drivkrefter, utviklingstrekk og arbeidspolitiske konsekvenser (Jon Erik Dølvik, Jon Horgen Friberg)
- Flukt, eksil og flykningers sosiale integrasjon (Berit Berg og Marko Valenta)
- Rasisme og diskriminering. Begreper, kontroverser og nye perspektiver (Jon Rogstad og Arnfinn Haagenen Midtbøen)
- Unge fra innvandrerfamilier og sosial kapital for utdanning (Jon Lauglo)
- Etniske minoriteter og boligmarkedet: Integreert, marginalisert, segregert (Susanne Søholt)
- Religionspluralisme. Religion, migrasjon og integrering (Cora Alexa Døving)

Utgitt 2008 – 2010. Notatene lastes ned fra IMER-programmets hjemmeside, eller fra Forskningsrådets publikasjonsdatabase.

IMER-programmet

Programstyret

Programstyrets leder

Professor *Bjørn Hvinden*, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)

Medlemmer

Professor *Kristian Andenæs*, Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo

Ekspedisjonssjef *Barbro A. Bakken*, Integrerings- og mangfoldsavdelingen, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Rådgiver *Rita Kumar*, leder av Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene – KIM – til 2009

Professor *Peder J. Pedersen*, Institut for økonomi, Aarhus Universitet

Seniorforsker *Garbi Schmidt*, Det nationale forskningscenter for velfærd (SFI)

Forsker *Maritta Soininen*, Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet

Kontaktpersoner/programadministrasjon

Seniorrådgiver *Tor Lunde Larsen*, programkoordinator, Norges forskningsråd

Tlf. 22 03 73 44


tll@forskningsradet.no

Seniorkonsulent *Kari Agnete Fantoft Strand* (rapportering, økonomi), Norges forskningsråd

Tlf. 22 03 73 78

kst@forskningsradet.no





Publikasjonen kan bestilles på
www.forskningsradet.no/publikasjoner

Norges forskningsråd

Postboks 2700 St. Hanshaugen
0131 Oslo

Telefon: +47 22 03 70 00
Telefaks: +47 22 03 70 01
post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no

Utgiver:

© Norges forskningsråd
Program for internasjonal migrasjon
og etniske relasjoner – IMER
www.forskningsradet.no/imer,
www.forskningsradet.no/vam

Oslo, september 2010
ISBN 978-82-12-02819-7 (trykk)
ISBN 978-82-12-02820-3 (pdf)

Opplag: 250
Trykk: Allkopi
Design: Agendum as
Foto: Shutterstock, Echo (s. 14)